

بررسی نقش مدیریت رشد کلانشهرها در جهت نیل به توسعه پایدار (نمونه موردی: محله کیانپارس اهواز)

ساناز منجزی^۱، سمیه کشاورز فضل^۲

۱- کارشناسی ارشد طراحی شهری s.monjezy93@gmail.com

۲- کارشناسی ارشد طراحی شهری AydaYkeshavarz@gmail.com

چکیده:

در قرن حاضر صنعتی شدن کشورها، افزایش چشمگیر جمعیت انسانها و نابودی و تخریب مراتع و جنگلها را به دنبال داشته و از سوی دیگر به لحاظ رشد چشمگیر جمعیت ناگزیر به توسعه در سطح، ارتفاع و عمق شده است. همزمان با رشد شهرها و گسترش شبکه های ترافیکی و کمبود فضاهای باز، ناکافی بودن زیرساختهای شهری و آلودگی های زیست محیطی نیز افزایش می یابد. یکی از مسائل مورد توجه امروز کلانشهرها، کمبود فضاهای باز قابل استفاده در مواقع بحران است. لکن طراحی شهری عمودی به عنوان یک نظریه جدید در راستای حل مشکلات شهری ناشی از کمبود زمین، خصوصا در کلانشهرها در عصر حاضر در حال بررسی است. هدف اصلی این مقاله بررسی تاثیر بلندمرتبه سازی در رشد قطبهای شهری، مزایا و معایب آن و بازتاب رشد روز افزون ساخت و ساز در اقتصاد شهری، اجتماع و توسعه پایدار در محله کیانپارس اهواز، به عنوان سوال اصلی پژوهش مسئله گشایی می شود.

واژگان کلیدی: رشد شهر، فضای باز، فرم شهری، توسعه پایدار، شهرسازی معاصر

۱- مقدمه

روند رو به رشد گسترش افقی شهرها و به خطر افتادن حریم رودخانه، در جهت جلوگیری تجاوز بیش از حد ساخت و سازهای انسانی به پای کوه ها همچنين کمبود فضای باز، محوطه سازی، پارک ها و پارکینگ ها و افزایش جمعیت سبب ایجاد خفگان در شهرها و شلوغی گسترده، شده است. از طرفی قیمت رو به رشد زمین، همه و همه سبب پیدایش آپارتمانها، آسمانخراشها و در نهایت گسترش عمودی شهرها و استفاده هرچه بیشتر از فضای آسمان شده است. رویکرد هایی همچون منظر عمودی، آسمانخراشهای پایدار، شهرسازی اکولوژیک و طراحی اکولوژیک ریشه های شکل گیری طراحی شهری عمودی است. (رزاقی اصل و دیگران، ۱۳۸۹) لکن چگونگی شکل گیری یک شهر به لحاظ فرم و بافت نشأت گرفته از عوامل مختلفی مانند عوامل اقلیمی و محیطی گرفته تا عوامل اجتماعی و سیاسی است. (مضطر زاده و حجتی، ۱۳۹۲) ایجاد یک شهر فشرده نیازمند یک کیفیت محیطی مطلوب است که شامل موانع و امکانات ممکن برای استفاده از فضا است. در این مورد، مشکل آلودگی، موضوع اصلی و عمده است. وجود نابسامانی، غفلت و سهل انگاری، تباهی گری و جرم و جنایت و سر و صدا در همسایگی ها، باعث میشود، هدف برنامه ریزی شهری به سوی بهبود کیفیت شهرها معطوف شود. (Miller and De Root, ۲۰۰۴, ۲۰) ملاحظات و مطالعات مسائل اجتماعی و جمعیتی شهر های جدید در نهایت حیات مبتنی با نظام سالم و پایدار شهری را در پی خواهد داشت و موجبات آن را فراهم

خواهد آورد تا در آینده اینگونه شهرها فارغ از مسائل شهرهای بزرگ و مشابه خود در مکانهای دیگر باشند و بتوانیم شاهد باشیم که مجتمعا و سکونتگاههای زیستی مطلوب و مساعد برای زیست ساکنان آن فراهم آید. (وارثی و آقابابایی، ۱۳۹۰) شکل شهرها به واسطه سیستم ساختاریشان اعم از شهر فشرده، حاشیه ای، کریدوری و لبه ای و ... در مدیریت و برنامه ریزی استراتژیک تاثیر بسزایی دارد. در عین حال تشخیص فرم و شکل موجود شهر نیازمند مطالعه، تحقیق و تجزیه و تحلیل میباشد. (مضطرزاده و حجتی، ۱۳۹۲) لذا بر آن شدیم که در خصوص کلانشهر اهواز که از فرم لبه ای برخوردار است (به دلیل رودخانه کارون)، را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهیم.

۲- اهمیت و ضرورت مسئله پژوهش و نمونه موردی

همانطور که گفته شد، شهرها، در عصر حاضر با افزایش جمعیت همچنین گرانتر شدن قیمت زمین، ناگزیر به توسعه افقی و عمودی شدند. لذا در نهایت با کمبود زمین و فضای باز شهری در نتیجه اختلال در زیرساخت ها مواجه شدیم. لکن رفته رفته معماران، برنامه ریزان و طراحان شهری، عمودی سازی را به عنوان یک رکن در شهرسازی معاصر با رعایت اصول زیبایی شناسی و قانون مدیریت شهری پذیرفتند. این مسئله بایستی در کلانشهرها در جهت کاهش آلودگی ها، طراحی فضای سبز عمودی، محوطه سازی و تقویت زیرساختهای شهری از جمله احداث پارکینگ، به کار گرفته شود. انتخاب منطقه ۲ (کیانپارس) در اهواز به عنوان نمونه موردی این پژوهش، از حیث قرارگرفتن رودخانه کارون در مسیر طولی این محله (بلوار ساحلی) و شرایط توپوگرافی و اقلیمی همچنین شرایط اقتصادی مردم و قیمت زمین و کاربری های مستقر در وضع موجود، به دلیل اینکه محله کیانپارس یکی از مرفه ترین محله های شهر اهواز به شمار میرود، جای بحث و بررسی دارد لذا هدف اصلی این پژوهش: شناخت مفاهیم، مزایا و معایب طراحی شهری عمودی در محله کیانپارس اهواز می باشد. و اهداف فرعی شامل:

(۱) بررسی رویکرد فشرده سازی در شهرها

(۲) بررسی مزایا، معایب، الزامات و عواقب طراحی شهری عمودی میباشد و در نهایت از تاثیر بلندمرتبه سازی در رشد قطبهای شهری و بازتاب آن در اقتصاد، اجتماع و توسعه پایدار در محله کیانپارس اهواز به عنوان سوال اصلی پژوهش و سوالات فرعی که به شرح ذیل می باشد، مسئله گشایی می شود.

(۱) طراحی شهری عمودی تا چه حد میتواند در جهت نیل به توسعه پایدار موثر باشد؟

(۲) با توجه به شرایط توپوگرافی، اقلیمی و اقتصادی محله کیانپارس اهواز، توسعه عمودی تا چه حد میتواند در این محله موثر باشد؟

۳- پیشینه پژوهش

در زمینه طراحی شهری عمودی مطالعات جامع و بسیطی تا بحال صورت نگرفته است اما ایده ها و الگوهای مقدماتی متنوعی از سوی معماران و طراحان شهری در کتب، مقالات و پروژه های عملی در کشورهای همچون سنگاپور و مالزی ارائه شده است. در مقاله (طراحی شهری عمودی، مفاهیم و الزامات تحقق آن، نوشته رزاقی اصل و دیگران -۱۳۸۹) به بومی سازی و منظرسازی عمودی در کلانشهر تهران و در انتها با رویکرد مشکل محور و نظریه زمینه ای در پژوهش های کیفی، الگویی برای مواجهه با این موضوع در قالب ارائه پیشنهاداتی در باب نحوه بکارگیری پهنه های کلانشهر تهران اشاره شده است. در مقاله (شهر فشرده و پایداری شهر، نوشته مضطرزاده و حجتی - ۱۳۹۲) به پایداری شهر در گرو فرم شهر توجه و تاکید شده، لذا بایستی شهر در جهتی توسعه پیدا کند که با شرایط اقلیمی توپوگرافی آن همخوانی داشته باشد. در مقاله (رابطه چگونگی قرارگیری ساختمانهای بلند مرتبه و منظر شهری، نوشته کریمی مشاور و دیگران -۱۳۸۹) به اصل جانمایی بناهای بلند مرتبه (منفرد و خوشه ای) و رابطه آن با منظر شهری توجه شده است، لذا در توسعه عمودی شهر، منظر و هویت مکان بایستی همواره مورد توجه طراحان قرار گیرد. در مقاله (اجرای فضای سبز عمودی، نوشته زهرا جهانشاد) به طراحی شهری عمودی به عنوان امری اجتناب ناپذیر در عصر حاضر نگاه شده است و

در کنار آن در جهت سلامت شهر و منظر مناسب، طراحی فضای سبز عمودی میتواند مثر ثمر باشد. در مقاله ای تحت عنوان (شهر عمودی (متراکم) و توسعه پایدار- در مرکز تحقیقات جغرافیا و برنامه ریزی ایران) از شهر عمودی به عنوان دستیابی به شهر پایدار نام برده شده است لذا بایستی مواردی از قبیل مشخصات مناطق متراکم، طبقات اجتماعی خاص، حد و مرز افزایش تراکم، منظر و سیمای شهرهای متراکم و عوامل برون زا و مدیریتی شهر همواره توجه نمود.

۴- کلیات

۴-۱- بافت شهری

گستره ای هم پیوند است که با ریخت شناسی های متفاوت طی دوران حیات شهری در داخل محدوده شهر و حاشیه آن در تداوم و پیوند با شهر شکل گرفته باشد. این گستره میتواند از بناها، مجموعه ها، راهها، فضاهای شهری، تاسیسات و تجهیزات شهری و یا ترکیبی از آنها تشکیل شده باشد. بافت شهر از دوبرخش موجودیت کالبدی و مدنی به شرح ذیل تشکیل شده است:

۴-۲- موجودیت کالبدی شهر (جسم شهر)

شامل هرآنچه که کالبد شهر را میسازد می شود، از طراحی معماری (تک بنا) شروع و به طراحی شهر (فضاهای شهری) در نهایت کلیت بافت شهر میرسد که شامل متعلقات در فضای شهری (مبلمان شهر)، الحاقات و میباشد و در به طور کلی دربرگیرنده عناصر سخت (کلیه عوامل ساخته شده) عناصر نرم (فضای سبز) میباشد.

۴-۳- موجودیت مدنی (جان شهر)

به وجود آورنده جریان حیات و زندگی در کالبد شهر است. موجودیت مدنی شهر همچون تار و پودی کالبد شهر را به هم پیوند میدهد و به آن تمامیت میبخشد. همانند آنچه گفته شد شهر، با انسان، معنا پیدا میکند و تعاملات، فعالیت و زندگی او به شهر مفهوم و روحیه میدهد. شهر همچون سیستمی عمل میکند که موجودیت کالبدی و مدنی اش بایستی در درون سیستم به تعادل و وحدت درونی برسند تا ادامه حیات سیستم با مشکل مواجه نگردد و از طرفی این سیستم هم بایستی با محیط پیرامون خود در تعادل و سازگاری باشد تا کیفیت زیستی اش را حفظ کند.

۴-۴- تراکم، فشردگی و گسترش بافت شهر:

فشردگی بافت شهر:

بافت شهر متأثر از عواملی همچون افزایش جمعیت و تجمع تسهیلات شهری خصوصا در کلانشهرها، افزایش قیمت زمین و اندیشه هایی همچون نیل به توسعه پایدار شهر، افزایش فضاهای باز و سبز شهری و دچار تراکم و گسترش در جهت افقی و عمودی میشود که در ذیل جنبه های آن، به طور اختصار توضیح داده میشود:

- جنبه فیزیکی: تراکم نسبتا بالای توده های ساختمانی خصوصا در کلانشهرها و مراکز شهر.
- جنبه عملکردی: امکان دسترسی سهل و آسان مردم خصوصا عابرین پیاده به تسهیلات شهری و کوتاه کردن مسیرها در شهر را منجر میشود.
- جنبه اجتماعی: تراکم در شهر سبب افزایش تعاملات اجتماعی، امنیت در خیابانها و کاهش جرم و جنایت می شود.
- جنبه اقتصادی: فشردگی شهر و تعاملات اجتماعی سبب ایجاد قرارگاههای رفتاری میشود لکن سبب رونق مراکز تجاری و بازارها میشود.
- جنبه محیطی: فشردگی شهر آلودگی هوا، ترافیک سنگین وسایل نقلیه موتوری، کمبود فضاهای باز، کمبود فضاهای سبز و از طرفی استفاده از زمینهای بایر و متروک شهری را به دنبال دارد.

- جنبه سیاسی: فشرده‌گی شهر، طرحی است در جهت نیل به توسعه پایدار شهری.

۴-۵- روانشناسی شهر

تعاملات اجتماعی

یکی از مهمترین ابعاد و ویژگی‌های فضاهای عمومی، ایجاد فرصتهای لازم جهت تعاملات اجتماعی میباشد. هنگامی که مردم با سایر افراد جامعه تعامل میکنند رابطه قویتری با مکان و جامعه خود احساس میکنند. این عامل با تعیین میزان حضورپذیری اجتماعی، شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی در ساعات مختلف شبانه روزی قابل اندازه‌گیری و ارزیابی است (دانشپور، چرخچیان، ۱۳۸۶) اجتماع‌پذیری در فضاهای عمومی بر پایه نیاز مردم به حس تعلق اجتماعی و تعامل با یکدیگر قرار دارد و این امر در یک فضای اجتماعی حمایت‌کننده در کنار تامین آسایش فیزیولوژیکی (Lang, j, ۱۹۹۴) ادعای قلمرو، حس مالکیت و دریافت عدالت در فضا میسر خواهد بود (Alexander, ۱۹۸۶)

۴-۶- ریخت‌شناسی شهر

منظر و سیما

چشم انسان نیاز به دیدن عناصر زیبا در محیط اطراف خود دارد. زیبایی اول به وسیله چشم سر (عینیت) دیده، به وسیله ذهن (ذهنیت) درک و به وسیله این همانی، سلیقه، عواطف و احساسات فرد اندازه‌گیری میشود. درک هر نفر از زیبایی متفاوت و منحصر به خودش می‌باشد بنابراین نمیتوان برای آن اندازه و درجه‌ای استاندارد پیش‌بینی کرد. انسان برای حضور در شهر، همانطور که گفته شد در جهت رفع نیازهایش نیاز به تفریح و گذران اوقات دارد و بدیهی است در مکانهایی حضور مستمر پیدا میکند که برایش حس خوشایندی و زیبایی داشته باشد و به او آرامش بصری بدهد. این امر موجب نقش‌انگیزی و هویت فضا توسط فرد میشود. پادمان باشد شهر، برای مردم است.

۴-۷- هویت شهر

مولفه‌های طبیعی هویت: این جنبه از ارکان هویت شامل عناصر و ویژگی‌های طبیعی و ساختاری شهر از جمله کوه، رودخانه، جنگل و کلیه نشانه‌های آشنا برای مردم میباشد که میتواند به عنوان یکی از خصوصیات فضا، قابل درک و شناسایی باشد و جنبه آرامش به انسان را داشته باشد.

مولفه‌های انسانی هویت: عموماً در شهر بین فرد و فضا یا کالبد فضایی شهر، ارتباطی برقرار میشود که در ذهن انسان جای می‌گیرد و زمینه‌ساز برداشت ذهنی او را محیط اطراف است. مانند قرارگاههای رفتاری، مراکز گردهمایی و...

مولفه‌های مصنوعی هویت: کلیه ساخته‌های دست بشر و عناصر کالبدی مصنوعی، عملکردی، فضایی و بصری با تمام ویژگیهایشان مانند فرم، رنگ، تناسبات، تباين و..... به عنوان کالبد یا لباس شهر، یکی از عوامل اصلی این همایی فرد و در نهایت شکل‌گیری هویت شهر میباشد و در صورت حفظ هویت، فضا به مکان تبدیل شده و در ذهن همگان جای می‌گیرد.

۴-۸- بحران هویتی شهرهای جدید

در عصر حاضر با افزایش چشمگیر جمعیت، شهرها ناگزیر به گسترش افقی و عمودی شده‌اند. همین امر موجب تراکم زیاد (خصوصاً در کلانشهرها) و در نهایت ایجاد حس بی‌مکانی (بی‌هویتی) و عدم خوانایی شده است. لذا بحران هویت به یک بحران جهانی تبدیل شده است و آینده شهرها رو به پوچی میرود. امروزه آگاهی از دیگران، مکانها و امکان نقل و انتقال و مسافرت و یا مهاجرت احساس ریشه دار بودن در مکان را از میان برده و در تبادلی آن نوعی آگاهی مکانی به وجود آورده است. همین امر مسئله ارزیابی مکان را مهمتر از گذشته کرده است. (رضا زاده، ۱۳۸۵) هویت یکی از عوامل مهمی است که در شهر مشارکت عمومی مردم،

سرزندگی، خوانایی را به دنبال داشته لذا هویت شهر و فضای شهری شامل: هویت مکانی، هویت تاریخی، هویت اقتصادی و هویت فردی می‌شود.

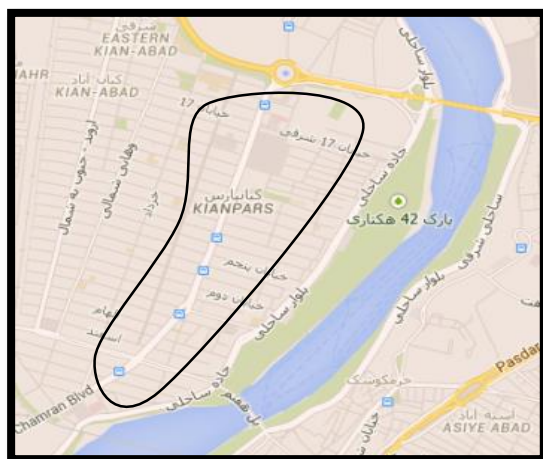
۵- محدوده مورد مطالعه

۵-۱- معرفی محدوده:

محله کیانپارس، یکی از معروف‌ترین محلات شهر اهواز می‌باشد، که به مرور زمان، به عنوان یکی از محله‌های اعیان‌نشین این شهر، و به عنوان یک قطب تجاری نامگذاری شده است. این منطقه در غرب رودخانه کارون و حد فاصل پل سیاه تا پل سوم اهواز، قرار دارد. در سال‌های اخیر، آپارتمان‌سازی، چهره این منطقه را دگرگون نموده‌است. محلله کیانپارس، دارای سه بخش بوده، که این بخش‌ها، توسط ۳ میدان، تفکیک می‌شوند. منطقه ی بعد از میدان گردشگر (فلکه سوم) دارای ۴۰ خیابان اصلی، در قالب ۲۰ خیابان شرقی و ۲۰ خیابان غربی می‌باشد. خیابان‌های شرقی؛ سمت رودخانه کارون و خیابان‌های غربی؛ هم‌جوار منطقه کیان‌آباد می‌باشند. در مجموع از نظر ساکنان این منطقه خیابان‌های غربی بهتر از خیابان‌های شرقی ارزیابی می‌شوند. بلوار اصلی کیانپارس چمران نام دارد، که به بلوار مدرس، منتهی می‌شود. خیابان‌های شرقی و غربی کیانپارس، در دو طرف بلوار چمران واقع شده‌اند.

۲

شکل (۲) نقشه شهر اهواز -محدوده مورد مطالعه منبع (www.googlemap.com)

۶- بررسی محدوده مورد مطالعه

۶-۱- نظام کالبدی

همانطور که ذکر شد در دوره معاصر خصوصاً سالهای اخیر شاهد افزایش چشمگیر جمعیت در پس مهاجرت بی رویه به کلانشهرها و خالی شدن روستاها و شهرهای کوچک، همچنین تمرکز مراکز تجاری، اداری، فرهنگی و تفریحی در مناطق خاص شهر، سبب ایجاد قطبهای شهری شده است که این مسئله سبب بروز سفرهای زیاد درون شهری در پس آن ترافیک، آلودگی زیست محیطی ناشی از حمل و نقل وسایل نقلیه موتوری، کمبود فضای سبز و فضاهای باز شهری گردیده و با توجه به شرایط یکسان و عدم ارتقای سیستم زیر ساخت شهری (آب و فاضلاب و ...) و طراحی قدیمی و ظرفیت آنها بر حسب آمار جمعیتی سالیان گذشته، متأسفانه دیده شده که ساکنین برج ها و ساخت و سازهای جدید همواره با مشکل قطعی آب به دلیل فشار کم، گرفتگی فاضلاب و مشکلاتی از این قبیل روبرو هستند و مسائل مذکور بیشتر سبب بروز توزیع نامناسب فضایی شهرها (گسترش عمودی و افقی- فشرده‌گی) شده است. تا جایی که مثلاً تهران به کشوری درون ایران تبدیل شده و پس از آن در کلانشهرها خصوصاً شهر اهواز با این مسئله مواجه هستیم که در سالهای اخیر دولت و برنامه ریزان را با چالش جدی روبرو کرده است. عدم توجه به نظام شهری و نحوه پراکنش مراکز و کانون های شهری در پهنه سرزمین از یک سو و رشد شتابان شهرنشینی از سوی دیگر، به گسیختگی و عدم انسجام در ساختار فضایی منجر خواهد شد. فرآیند رشد شهری و تمرکزگرایی در نظام شهری ایران ضمن برهم زدن توازن جمعیت بین سکونتگاه ها، باعث آلودگی های زیست محیطی، تخریب باغات و اراضی کشاورزی، رشد حاشیه نشینی و کمبود سرانه فضاهای عمومی و خدماتی در شهرها شده است. جهت اصلاح نظام شهری و دستیابی به نظام شهری متوازن در کشور، توجه به شهرهای کوچک و میانی و طرح های آمایش سرزمین بسیار ضرورت دارد.

یزدانی، رئیس گروه تخصصی شهرسازی شورای مرکزی سازمان نظام مهندسی ساختمان کشور در مورد محله کیانپارس اهواز گفت: ساخت و سازهای غیرمتعارفی با طبقات بالا بعضاً در قالب مجتمع های تجاری و خدماتی و بدون رعایت منظر شهری در منطقه کیانپارس در حال انجام است. به عنوان نمونه می توان به احداث سیتی سنتر خلیج فارس جنب پل شهید صیاد شیرازی اشاره کرد که با سطح اشغال نزدیک به ۱۰۰ درصد و با حجم زیادی از واحدهای تجاری و خدماتی بدون بررسی اثرات ترافیکی احداث مجتمع مذکور به شبکه های ارتباطی اطراف و سایر موضوعاتی که در احداث اینگونه مجتمع ها لازم است، نادیده گرفته شده است. وی خاطر نشان کرد: احداث مجتمع های تجاری و خدماتی در کنار معابری که دارای نقش و عملکرد شریانی بوده و با احداث مجتمع های خدماتی در اطراف آن مشکلاتی ایجاد کرده اند که از جمله آن ها می توان به مجتمع اداری تشریفات و مجتمع الماس اشاره کرد ضرورت دارد اثرات فضایی و کالبدی احداث مجتمع های مذکور به ساختمان های اطراف و نیز اثرات ترافیکی آن بر شبکه های ارتباطی موجود مورد بررسی فنی و کارشناسی قرار گیرد. (www.nezam-khz.ir) یکی از مشکلات امروزه در رویکرد و نحوه برخورد مدیریت شهری و گرایش آن ها به اینگونه ساخت و سازها وجود دارد، رقابت وجود در زمینه فروش تراکم و کسب درآمد بیشتر برای شهرداری ها است بدون آنکه تبعات و اثرات اینگونه ساخت وسازها، تناسب آن ها با ساختمان های اطراف، نوع اقلیم و نمای شهری مدنظر قرار گیرد. از نظر اصول شهری افزایش بی رویه تراکم و در نظر گرفتن الگوهای مختلف سکونت در شهرها منجر به بی نظمی و آشفتگی در سیما و منظر شهری و بهم خوردن ساخت شهرها می شود لذا منطقی به نظر می رسد مدیریت شهری به دنبال ایجاد درآمد پایدار برای شهرها باشد. (www.nezam-khz.ir)

شکل (۳) نمایی از ساختمانهای بلند مرتبه در محله کیانپارس

شکل (۴) نمایی از بلوار ساحلی و یکی از میدانهای محله کیانپارس منبع (مگاننده)

با برج سازی‌ها و ساختمان سازی های بی رویه، جمعیت کیانپارس در سال های اخیر چند برابر شده و با توجه به مرفه نشین بودن این منطقه، بسیاری ساکنان دو یا چند اتومبیل دارند. محله کیانپارس به محل تفرج و تفریح شبانه بسیاری از ساکنان اهواز مبدل شده است. اینها همه افزایش ترافیک در خیابان اصلی این محله را موجب شده، که احتمالاً شدیدتر هم خواهد شد. تعریض خیابانها با موانع اساسی مواجه است و تغییر چراغها و نمادهای راهنمایی رانندگی این محله هم فقط تا حدودی در مهار ترافیک مؤثر بوده می باشد. لازم به ذکر است که بلند مرتبه سازی در محله کیانپارس اهواز منجر به خلق فضاهای باز و امن شهری نشده بلکه محله در گرو سیاست های اقتصادی ناکارآمد و فروش تراکم قرار گرفته است.

۲-۶- نظام اجتماعی

ساکنان این محله به لحاظ اقتصادی از شرایط بهتری در مقایسه با بسیاری محلات دیگر شهر اهواز برخوردارند و در انتخاب محله زندگی خود اختیار زیادی داشته اند. از نظر سطح سواد نیز در جایگاه بالاتری قرار دارند. محله کیان پارس در غرب اهواز و در جنوب اراضی کیان آباد به موازات راه آهن و رود کارون قرار گرفته است. در زمانی که موسسه مهندسیین مشاور دکتر علی ادیبی طرح جامع و تفصیلی اهواز را در پیش از انقلاب تهیه می کرد، دارای ۳۴۰۷۴۵۸ متر مربع مساحت کل و ۱۲۴۹۵۹۲ متر اراضی ساخته شده و از ۵۹۸۱ نفر جمعیت برخوردار بود که در هر هکتار ۴۸ نفر سکونت داشتند.

در آن زمان، ۹۰۰ واحد مسکونی در این منطقه وجود داشت. ساکنین اولیه این محله را تجار، کارمندان دولت، کارکنان شرکت نفت و شرکت های ساختمانی تشکیل می دهند بنابراین اهالی کیانپارس از نظر اقتصادی، سطح سواد، فرهنگ در وضعیت خوبی قرار داشتند. اگرچه در آن مقطع محله ای فاقد هویت مشخص به شمار می رفت و شکلی روستایی داشت اما استقرار خانه های سازمانی نورد، ژاندارمری، بانک سپه و... کیانپارس را روستایی مدرن در موقعیتی خاص قرار می داد که در زمانی کوتاه دچار تحول و دگرگونی شد. در منطقه کیانپارس از زمان شکل گیری تاکنون اقوام و ادیان گوناگونی به صورت مسالمت آمیز زندگی می کنند. وجود مساجد بسیار، وجود آرامستان زرتشتیان، وجود کلیسا، وجود مرکز فرهنگی مذهبی آشوریان از جمله دلایل این ادعا است.

و کیان پارس فعلی، شکل دگرگون شده محله ای کم جمعیت و آرام برای ساکنانش قدیمی خویش است. طبق اعلام شهرداری منطقه ۲ اهواز، وسعت این منطقه ۷۲۸ هکتار و ۸۹۳۰ متر مربع می باشد.

۷- یافته های پژوهش

۷-۱- جامعه آماری و حجم نمونه

براساس آخرین آمار مستند از سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰، شهر اهواز به عنوان هفتمین شهر پرجمعیت ایران با جمعیتی بالغ بر ۱۱۱۲۰۲۱ نفر و جمعیت منطقه ۲ شهرداری اهواز (محله کیانپارس) بالغ بر ۹۸۶۱۴ نفر میباشد. نمونه گیری در پژوهش حاضر به کمک فرمول کوکران در سطح شهر اهواز و با ضریب اطمینان ۹۵ درصد، همچنین با در نظر گرفتن حداکثر ناهمگنی ($p=q=0/5$) بوده که ۱۹۰ نفر، به عنوان جامعه نمونه انتخاب شده است. که از این میان ۹۵ پرسشنامه در میان عموم مردم و ۹۵ پرسشنامه در میان متخصصین معماری و منظر، شهرساز، برنامه ریز و اقتصاد دان توزیع گشته است.

۷-۲- یافته ها و مستندات پرسشنامه:

در پژوهش پیش رو، مجموع حجم نمونه، ۱۹۰ نفر است که از این میزان ۵۹/۵ درصد از پرسش شوندهگان مرد و ۴۰/۵ درصد نیز زن بوده اند؛ همچنین توزیع سنی پرسش شوندهگان در این پژوهش که در قالب یک سؤال بسته ۴ گزینه ای بوده است، در ۴ گروه سنی تقسیم بندی شده است و نتایج حاکی از آن بود که ۱۴/۵۶ درصد بین ۱۸ تا ۲۴ سال، ۲۴/۹۶ درصد بین ۲۴ تا ۳۰ سال، ۳۰/۶۸ درصد بین ۳۰ تا ۳۶ سال و ۲۹/۸ درصد ۳۶ سال به بالا بوده اند. برای متغیر نوع اشتغال، برای شهروندان عام یک سؤال بسته ۵ گزینه ای و برای شهروندان متخصص یک سؤال بسته ۴ گزینه ای در نظر گرفته شده که در این باره، در میان عامه مردم ۶۴/۶ درصد شاغل بوده و ۳۵/۴ درصد بیکار بوده که در جدول شماره ۱ می توان نحوه توزیع متغیر مذکور را مشاهده کرد:

جدول (۱) نوع اشتغال عامه مردم منبع: مطالعات میدانی و محاسبات نگارنده

کارمند	۴۰
مشاغل خدماتی	۱۵/۶۲
مشاغل کشاورزی	۰
مشاغل آزاد	۳۶/۴
مشاغل صنعتی	۱۹/۹۸

همچنین نتایج گردآوری شده در میان متخصصین بدین گونه بوده که در جدول شماره ۲ می توان نحوه توزیع متغیر مذکور را مشاهده کرد:

جدول (۲) نوع اشتغال متخصصین منبع: مطالعات میدانی و محاسبه نگارنده

معمار	۱۴/۹
معمار منظر	۲۴/۸۲
برنامه ریز شهری- منطقه ای	۱۶/۶
طراح شهر	۱۳/۶۸
جامعه شناس	۱۱/۷۸
اقتصاد دان	۱۸/۲۲

علاوه بر متغیرهای ذکر شده در زمینه مشخصات پاسخ دهندگان، درباره میزان تحصیلات آنان برای شهروندان عام یک سؤال بسته ۵ گزینه ای و برای شهروندان متخصص یک سؤال بسته ۴ گزینه ای در نظر گرفته شده که در این باره، در میان عموم بیشترین با ۳۱ درصد مربوط به مقطع لیسانس بوده و کمترین میزان نیز با ۱۳/۴ درصد مربوط به مقطع دیپلم بوده که در جدول شماره ۳ می توان نحوه توزیع متغیر مذکور را مشاهده کرد:

جدول (۳) میزان تحصیلات عامه مردم منبع: مطالعات میدانی و محاسبات نگارنده

۷/۴۸	بی سواد(زیر سیکل)
۲۴/۳۲	دیپلم
۳۰/۴	فوق دیپلم
۲۷/۸	لیسانس
۱۰	فوق لیسانس و بالاتر

همچنین نتایج گردآوری شده در میان متخصصین بدین گونه بوده که در جدول شماره ۴ می توان نحوه توزیع متغیر مذکور را مشاهده کرد:

جدول (۴) میزان تحصیلات شهروندان متخصص، منبع: مطالعات میدانی و محاسبات نگارنده

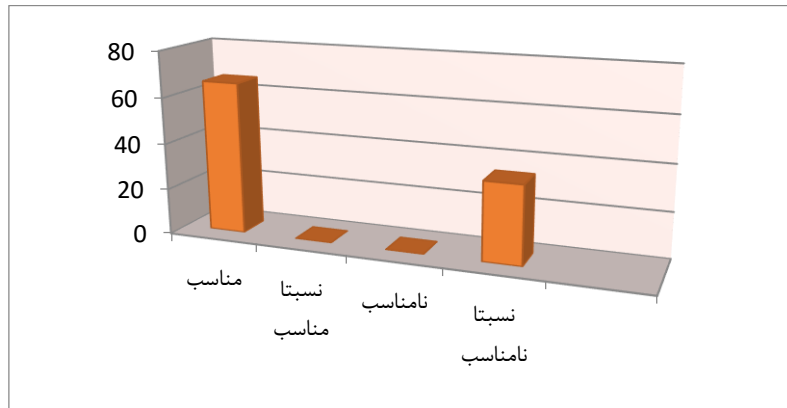
۶/۹۶	دیپلم
۲۹/۸۸	فوق دیپلم
۱۷/۹۴	لیسانس
۴۵/۲۲	فوق لیسانس و بالاتر

۷-۳- گسترش عمودی محله کیانپارس از دیدگاه شهروندان اهوازی

برحسب مطالعات میدانی و ارزیابی پرسشنامه ها، اکثریت قریب به اتفاق مردم، محله کیانپارس را برای انجام خرید و دیگر مشغولیت‌های روزانه خود، به عنوان گزینه ای میدانند که به خوبی توانسته است نیازهای آنها را پاسخگو باشد. لکن از تجمع مراکز تجاری موفق و کاربری های خاص محله تاحدی ناراضی بودند به منزله اینکه باعث افت کیفی مراکز تجاری، افول اقتصاد و رکود قیمت زمین در منطقه محل سکونت خود، در شهر شده است. تحلیل و بررسی پرسشنامه های توزیع شده میان ساکنین آن محله نشان می دهد که علی رغم همه ی تفاوت های موجود و مدرن تر بودن این محله ، شاخص هویتی قابل ذکری وجود ندارد. آنچه شهروندان قدیمی این محله از آن همواره با حسی خوشایند یاد می کنند ، آرامش و نظم حاکم بر این محله در گذشته بوده است . آرامشی که امروز در سایه ی گسترش سریع و بدون مطالعه دچار دگرگونی شده و در نهایت حس تعلق خاطر به این محله را از بین برده است . تا آنجا که امروز بسیاری از ساکنان این محله ، کیانپارس را با شلوغی ، بی نظمی و سرو صدا می شناسند . البته عناصر جدیدتری همچون مراکز خرید نظیر بازار مرو ، برج و ... و آبشار مصنوعی رنگین کمان کارون در کناره های پل هفتم اهواز، نیز جاده ی ساحلی محدوده این محله از جمله مواردی ست که شهروندان بدان اشاره کرده اند.

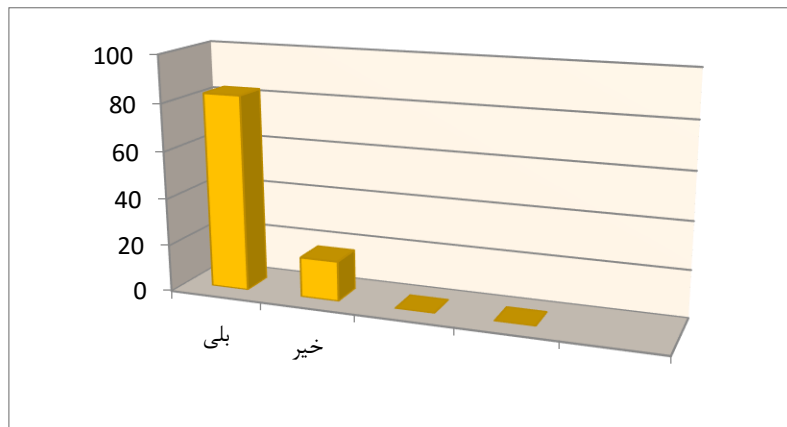
پس از ارزیابی پاسخ پرسشنامه هایی که بین عموم مردم اهواز توزیع شد، ۳۴ درصد از پرسش شوندگان کالبد، سیما و منظر بصری محله کیانپارس را دارای کمی اغتشاش و نسبتا نامناسب ارزیابی کردند و ۶۶ درصد از آنها از منظر بصری، فضاهای محله و کاربری های مستقر در آن راضی بودند و آن را مناسب ارزیابی کردند.

نمودار ذیل گویای این مدعاست:

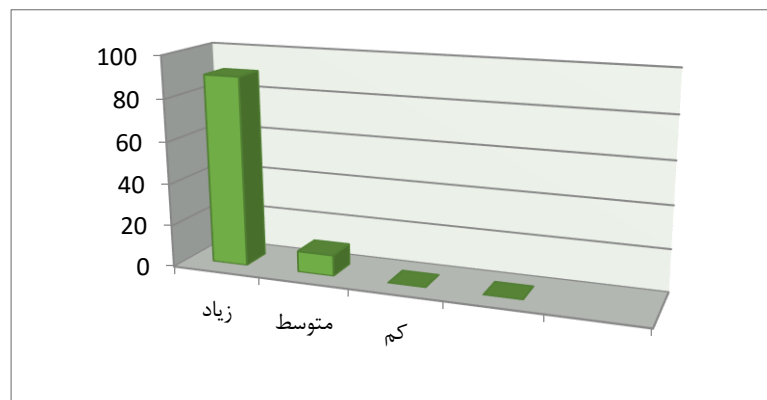
نمودار ۱: ارزیابی رضایتمندی مردم در مورد کالبد، سیما و منظر بصری محله کیانپارس منبع: مطالعات میدانی نگارنده

در جواب سوالی که در خصوص تجمع مراکز تجاری، اداری و تفریحی در محله کیانپارس بود ۸۳ درصد از این موضوع ناراضی و ۱۷ درصد با کارکرد آن موافق بودند، نمودار زیر این ارزیابی را نشان میدهد:

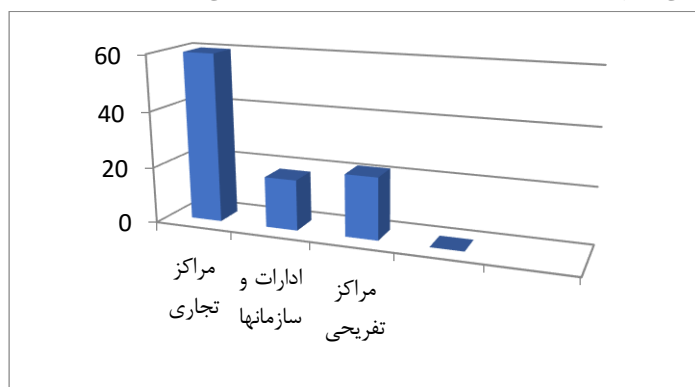
نمودار ۲: ارزیابی رضایتمندی مردم اهواز از تجمع کاربری ها در محله کیانپارس منبع: مطالعات میدانی نگارنده

در جواب سوالی که در خصوص میزان آلودگی صوتی و آلودگی زیست محیطی در محله کیانپارس با عامه مردم اهواز مطرح شد ۹۰ درصد از پاسخگویان میزان این شاخص را بالا و ۱۰ درصد نسبتا بالا عنوان کردند، نمودار زیر این ارزیابی را نشان میدهد:

نمودار ۳: نمودار ارزیابی آلودگی صوتی و زیست محیطی در محله کیانپارس اهواز از دید مردم منبع: مطالعات میدانی نگارنده

سوالی در پرسشنامه با عنوان همه شمول بودن کاربری های محله کیانپارس از مردم به صورت باز (بدون گزینه) مطرح شد و اکثرا متفق القول بودند که بهترین مراکز تجاری، اجناس، رستورانها، کافی شاپ ها و ... در این محله جمع شده اند و تنها درصدی از جامعه آماری در شهر توان خرید در آنها را دارد لکن میزان سفرهای روزانه (در پیک صبح و عصر) چه برای عابرین پیاده و چه وسایل نقلیه موتوری نشان دهنده این است که گرچه مردم توان خرید در مراکز تجاری کیانپارس هم نداشته باشند ولی از حیث یک سری باورهای غلط و عادات و اخلاقیهای مخرب اجتماعی (چشم و هم چشمی، تفاخر و ...) برای خرید به این محله میروند و طبق گفته عده ای از پرسش شوندهگان: جنس خوب فقط در این محله یافت میشود! - لذا این مسئله جای نگرانی دارد و به نوبه خود چهره شهر، اخلاق اجتماعی و روحیه شهر را تحت تاثیر خود قرار داده است. نمودار ذیل برگرفته از یافته های پرسشنامه گویای درصد سفرهای روزانه مردم علی رغم همه شمول بودن آن برای مقاصد گوناگون، می باشد.

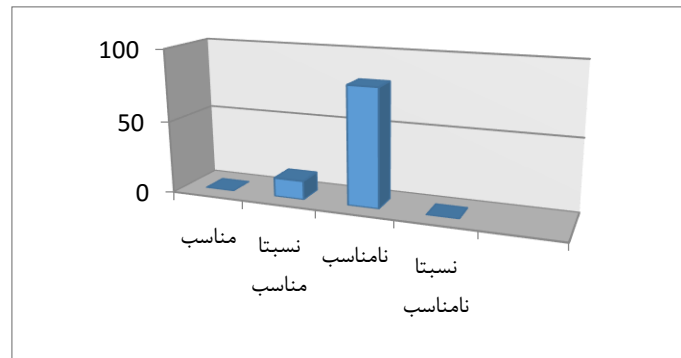

نمودار ۴: نمودار ارزیابی سفرهای روزانه مردم از سطح شهر به محله کیانپارسمنبع: مطالعات میدانی نگارنده

از زبان مردم با مسئولین شهر: در مصاحبه ای که با جمعی از مردم شهر اهواز انجام شد، ضمن اینکه از زحمات و توجهات مسئولین شهر نسبت به کیانپارس تشکر کردند، همت مبذول شده برای رشد و توسعه متوازن محله کیانپارس را کافی ندانستند. و خاطر نشان کردند که همه باید دست به دست هم بدهیم تا شهر و محله ای زیباتر و سالمتر بسازیم. در کنار شورای شهر، تشکیل شوراهای محلات و خیابانها و کوچه ها در بهبود اوضاع بسیار مؤثر و الگویی راهگشاست. اگر در خیابان اصلی کیانپارس قدم بزنید، مسئله مشهودی است که این جامعه سالم نیست! توسعه در این محله متوازن نیست. از بُعد فرهنگی، چه در رانندگی، چه در احترام به حقوق یکدیگر، احترام به کرامت انسانی زنان، مراقبت از محیط زیست و... ضعف می بینیم. سیستم تفکیک و بازیافت زباله که در بعضی مناطق اهواز هست، در کیانپارس وجود ندارد. آلودگی صوتی شاید در کمتر محله ای به اندازه کیانپارس وجود داشته باشد که خود موجب تضعیف اعصاب و لطمه روحی به مردم می شود. باید برای همه اینها فکری شود.

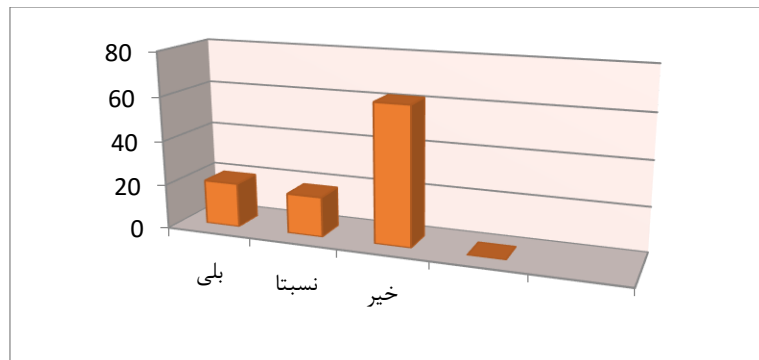
۷-۴- گسترش عمودی محله کیانپارس از دیدگاه متخصصین در اهواز

برحسب مطالعات میدانی و ارزیابی پرسشنامه هایی که بین متخصصین شهر اهواز توزیع شد، اکثریت آنها در مسئله تمرکز گرایی بیش از حد محله کیانپارس و بازتاب نه چندان خوب آن در مسائل زیست محیطی، اجتماعی، اقتصادی و روحیه جامعه تفاهم داشتند و تایید کردند که بلند مرتبه سازی نتوانسته سبب خلق فضاهای باز و امن شهری در محله شود بلکه ساخت و ساز بیش از ظرفیت محله و خیابان را به همراه داشته و همانگونه که ذکر شد زیرساختهای شهری ظرفیت پوشش جامعه آماری جدید در محله را ندارند. در پرسشنامه متخصصین سوالی در مورد تمرکز گرایی کاربری ها (تبدیل به قطب شدن) محله کیانپارس مطرح شد و ۸۱ درصد پرسش شوندهگان اثرات آن را نامناسب ۱۳ درصد نسبتا مناسب و ۶ درصد از آنها با تمرکز گرایی در محله مذکور موافق بودند و آن را مناسب شمردند. نمودار ذیل از یافته های پژوهش گویای این مدعاست:

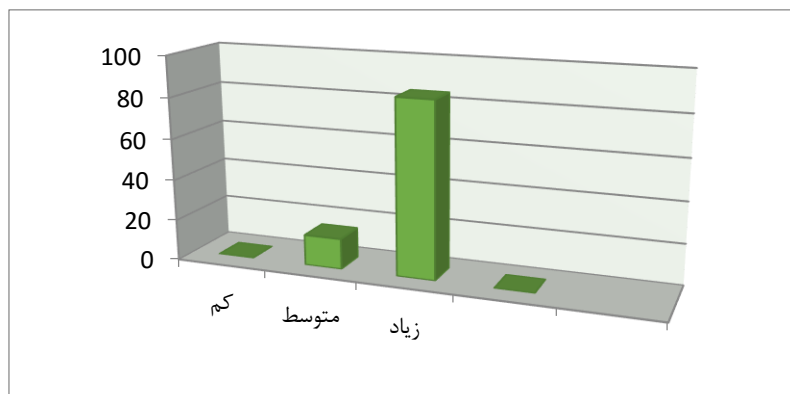
نمودار ۵: ارزیابی نظرسنجی متخصصین در مورد تمرکز گرایی محله کیانپارس، منبع: مطالعات میدانی نگارنده

در مورد کالبد، سیما و منظر بصری محله کیانپارس، ۲۰ درصد از پرسش شوندهگان این مولفه را مناسب، ۱۸ درصد نسبتا مناسب و ۶۲ درصد آن را نامناسب و ناهمخوان تلقی کردند و راضی نبودند. نمودار ذیل برگرفته از یافته های پژوهش این ارزیابی را نشان میدهد:

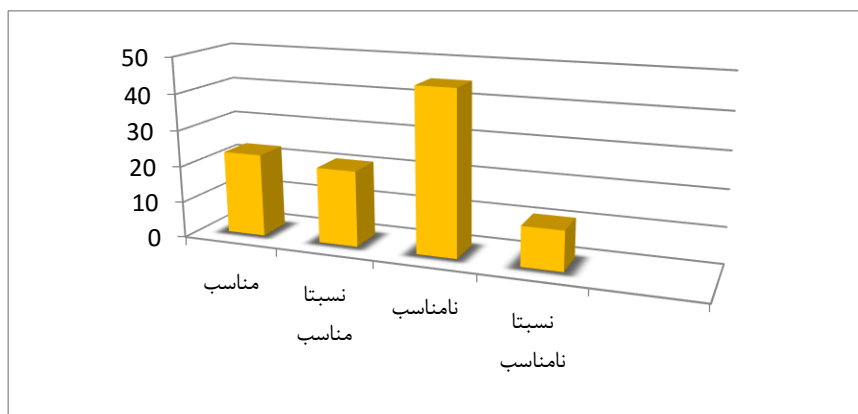
نمودار ۶: ارزیابی رضایتمندی متخصصین در مورد کالبد، سیما و منظر بصری محله کیانپارس، منبع: مطالعات میدانی نگارنده

در جواب سوالی که در خصوص میزان آلودگی صوتی و آلودگی زیست محیطی در محله کیانپارس با متخصصین اهواز مطرح شد ۸۵ درصد از پاسخگویان میزان این شاخص را بالا و ۱۵ درصد متوسط عنوان کردند، نمودار زیر این ارزیابی را نشان میدهد:

نمودار ۷: نمودار ارزیابی آلودگی صوتی و زیست محیطی در محله کیانپارس اهواز از دید متخصصین، منبع: مطالعات میدانی نگارنده

همچنین در جواب سوالی که در خصوص شاخص های هویت و نقش انگیزی محله کیانپارس با متخصصین اهواز مطرح شد ۲۳ درصد از پاسخگویان میزان این شاخص را مناسب، ۲۱ درصد نسبتا مناسب، ۱۱ درصد نسبتا نامناسب و ۴۵ درصد هویت و نقش انگیزی محله کیانپارس را نامناسب عنوان کردند، نمودار زیر این ارزیابی را نشان میدهد:

نمودار ۸: نمودار ارزیابی هویت و نقش انگیزی محله کیانپارس اهواز از دید متخصصین، منبع: مطالعات میدانی نگارنده

نتیجه گیری

در دوران معاصر با توجه به افزایش جمعیت خصوصا در کلانشهرها طراحان و برنامه ریزان ناچار به گسترش شهر در سطح و ارتفاع شده اند. توسعه به هر گونه ای در شهر بایستی اولاً باید منشاء درونی داشته باشد و بعد از آن موزون و متوازن باشد و در کنار رشد کالبدی شهر، به رشد اقتصادی آن نیز از نظر ایجاد اشتغال و امکانات اجتماعی و رفاهی مردم و مسائلی مثل احیای بافتهای فرسوده پرداخته شود و یکنواخت باشد. هدف اصلی طراحی شهری عمودی به عنوان یک رویکرد شهرسازی معاصر، خلق فضاهای باز، فضای سبز، پارکینگ ها و تقویت فضاهای شهری و تفریحی میباشد. لذا مواردی که بایستی مدنظر قرارگیرد، توجه به تراکم خیابان، ظرفیت زیرساختها، منظر و سیمای شهری، ترافیک، آلودگی صوتی و زیست محیطی است.

در اکثر موارد مانند نمونه مورد بحث در این پژوهش، بلند مرتبه سازی نتوانسته سبب خلق فضاهای باز و بهبود جانمایی فضاهای شهری شود بلکه به ساخت و ساز بیشتر، فروش تراکم و سوداگری بدل شده است که بازتابی جز کمبود پارکینگ، کمبود فضای سبز و باز شهری، آلودگی هوا و ترافیک، تمرکز فعالیتها در یک محدوده خاص و افت اقتصاد در دیگر محلات، فاصله طبقاتی و... نخواهد داشت. میتوان گفت علت عمده این معضل، نگاه درآمدی به طرح های توسعه شهری است. در اولین گام برای بهبود وضعیت شهرسازی، شهرداری ها باید به دنبال ایجاد منابع پایدار درآمدی باشند و تا زمانی که درآمد شهرداری ها متکی بر عوارض حاصل از صدور پروانه ساختمانی یا فروش تراکم باشد، این معضلات پابرجاست.

طراحان و برنامه ریزان شهری بایستی در جهت حقوق شهروندی تلاش بیشتری کنند. چرا که شهر موجودی زنده است، نفس می کشد و رشد میکند. لکن مردم باید بتوانند نیازهای خود را در آن مرتفع سازند، به تعاملات اجتماعی بپردازند و چهره شهر را بشناسند (شهر دارای هویت باشد) - توسعه بایستی در جهت فرهنگ بومی، سنت و تاریخ یک شهر یا محله باشد و به عوامل اجتماعی، اقتصادی و کارکردی آن توجه لازم مبذول شود. توسعه در صورتی قابل قبول است که کلیه حقوق شهروندی در آن برنامه ریزی شود، و به آن عمل شود. به امید اینکه مسئولین شهری از پی ریزی ایده های مردمی، شهرهای هویت مدار و آشنا با مردم، و به کار گرفتن مسائل مذکور، جلوگیری به عمل نیاورند.

منابع

- ۱- بحرینی، سید حسین (۱۳۷۷)، فرآیند طراحی شهری - انتشارات دانشگاه تهران - تهران
- ۲- پورمختار... (۱۳۹۱) - بازشناسی مفاهیم و ویژگی های توسعه پایدار شهری در منظر شهرهای سنتی ایران
- ۳- جهانشاد، زهرا (بی تا) اجرای فضای سبز عمودی، پژوهشگر کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه پیام نور اهر
- ۴- رزاقی اصل، سینا، مجتبی مهدوی نیا، محسن فیضی، عبدالهادی دانشپور (۱۳۸۹) طراحی شهری عمودی؛ مفاهیم و الزامات تحقق آن در کلان شهری تهران - مجله باغ نظر، شماره سیزدهم سال هفتم

- ۵- کریمی مشاور، مهرداد، سید منصور امیری، علی اصغر ادیبی (۱۳۸۹)، رابطه چگونگی قرارگیری ساختمانهای بلند مرتبه و منظر شهری - مجله باغ نظر، شماره سیزدهم سال هفتم
- ۶- گلکار، کوروش (۱۳۸۵) - مفهوم منظر شهری - فصلنامه آبادی شماره ۵۳ - صص ۳۸-۴۷
- ۷- محمودی، امیرسعید (۱۳۸۵) - منظر شهری، مروری بر چند نظریه - فصلنامه آبادی شماره ۵۳ - صص ۵۴-۶۱
- ۸- مضطر زاده، حامد، حجتی، وحیده (۱۳۹۲) شهر فشرده و پایداری شهری - مجله هنر شماره ۱۸۰
- ۹- وارثی، حمیدرضا (۱۳۹۰) محبوبه آقابابایی؛ بررسی مسائل اجتماعی و جمعیتی شهرهای جدید - فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۲۴
- ۱۰- بینگ، کین (۱۳۸۳) - طراحی اکولوژیک در معماری یا طراحی سبز. ترجمه: سیما زنگنه. مجله آبادی. شماره ۴۲. صص: ۱۶-۲۵
- ۱۱- Alexander Christopher, sara ishikawa, and murray shilversteir. ۱۹۸۶ pattern language which Fenerates multi- service centers. Berkeley center for Environmental structure.
- ۱۲- Lang, j (۱۹۹۴). urban design. American experience vans no strand Reinhold.
- ۱۳- Miller, Donald and Root, Geri de. (۲۰۰۴). "Integrating City planning and environmental improvement. Ash gate Publishing Company,.
- ۱۴- Westminster city hall (۲۰۰۹) views and tall building, city management plan workshop briefing notes.
- ۱۵- Wood, A. (۲۰۰۷). Sustainability, A new high- rise vernacular? The structure design of tall and special building, vole ۱۶, Wiley inter science.
- ۱۶- Yang, k (۲۰۰۶). A vertical theory of urban design. In :(Ads) Moore, M& Rowland, j urban design London: Rout hedge.